

անցան Եւտի Գիլիսի (Եթմէն Ելեղեցիք որ է Վարազայ վանք) առաջնորդ Պօղոս վարդապետի ձեռքը, նա պէտք է տայ տարին 3000 ստակ վճանայ բերդին, 10000 ստակ ինձ, և 100 դահեկան ալ հրովարտակին համար։ Այն ժամանակ Պօղոս վարդապետն և իշխաններն կը ստիպուին և յանձն կ'առնուն սալ այդ տարեկան հարկերն, թուղթ առնելով Ապտուլլայէն, յորում կը խոստանար այնուհետեւ այդ վիճակաց համար ալ զատ չբանալ։

Հ. Ս. ԼՅՐԻՎԵԱՆ

Շարայարեղի

ՊԱՏԱՍԻԱՆ

Ղ. ԲՈՒԼԱՏԻՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

(ԱՐՈՒՅՏԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ Բ ՅԱՅԳԻՆ ՄԱՍԻՆ)

(Շար. և վերջ, տես յէջ 187)

Ներքին մեզի ընթերցողք եթէ համարձակութիւն բերու, թէ ներքին էր ամենուն մինչեւ վերջին ժամանակներս իր մտաց կարողութեան և հանճարոյն համեմատ նորանոր բառեր հնարել գիտութեանց մէջ, քանի որ զեռ այժմեան գիտութեանց հիմունքը չէր կրուած մեր ազգին գրականութեան մէջ։ Բայց յետ 1870ին յորում հրատարակեցաւ եռահատոր Տարբարանաբանս, և յետ 1892ին յորում հրատարակեցաւ Արուեստից և գիտութեանց և գնդեցիկ գրութեանց բառագիրքս, որ է արդիւնք բազմամեայ և անխնայ աշխատութեան, կարծեմ թէ պէտք է հետեւող ունենայ զորիչները, ինչպէս հետեւող եղած է բոլոր Եւրոպայ Լատիւացիի տարբարանական առումականութեան հիմնական մասին։

Արուեստից և գիտութեանց բառգիրքս հրատարակելէն ետքը, շատերէն սեծամեծ գովեստներ բացինք թէ լրագրաց և թէ մասնաւորաց կողմանէ, իբր թէ ազգին գրակա-

նութեան մեծ պակասութիւն մը լրացուցած եղանք։ Եւ մանաւանդ Տիգրիսի Մշակ լրագրին 1891 մարտի 31ին հրատարակած յօդուածին մէջ, ուր կ'ըսէ «Աւելորդ է ասել, թէ այս երկասիրութիւնը անհրաժեշտ պատուից է մեր գրականութեան համար, որ թէպէտ ունի բազմաթիւ և բաւական ընտիր բառարաններ, բայց մինչեւ այսօր զօրկ է եղել գիտութեանց և արուեստից մասնագիտական բառարանից, որի պատճառով թարգմանիչ, ուսուցիչ և առհասարակ գրականութեան հետ զործ ունեցող որ և իցէ հայ, հագարաւոր գիտարութիւնների էր հանդիպում. Այս դրութեան մէջ ի հարկէ չէր կարող մեր մէջ զարգանալ գիտութեան ուսումնասիրութիւնը, քանի որ ամեն — անհրաժեշտը — բառերը պակասում էին։ Հայր Բաշլուռու ներկայ աշխատասիրութիւնը նպաստի ունի մեր լեզուի այս մեծ պակասորդը լրացնելու»։

Նորիպէս Տիգրիսի Արճագանգ լրագրին 1893 յուլիս 11, թիւ 79 թերթին մէջ կ'ըսէ. «Հ. Բաշլուռին յիշատակայ յոգնաշուն աշխատանքը վերջացնելու վրայ է. բնական գիտութիւնների սիրահար ըլլալով՝ նա իրեն նպատակ է դրել հայերէն գիտական լեզու ամեղծել, որ երկար հաւաքումով և ստեղծագործութիւններով յաջողել է նրան։ Եւ նա մեայ աշխատութեան պատգններն ամփոփելով իւր գիտութեանց և արուեստից բառաւորանում, շուտով կ'աւարտէ նա իւր գնահի գործը։

«Մեր գիտափոփոխ և յարաշարժ դարում չեն ծնում սովորական անհատներ. հին ժամանակների սովորութեան մի օրինակ է հ. Բաշլուռին, որ իւր անձը մի գործի նուիրելով՝ մինչեւ վերջն հաւատարիմ է մնացել նրան։ Դիւրամտաց փառքի յետեւից ընկնող նոր սերունդն՝ ընդունակ չէ մի տասնեակ տարի զոնէ հաւատարիմ մնալու իւր գործին, ուր մնաց քառասուն յիսուն տարին»։

Եւ Կ. Պոլսոյ Հայրենեք լրագրին 1893 յուլիս 30, թիւ 582, հրատարակած թերթին մէջ կ'ըսէ. «Երեսուն տարի հ. Մանուէլ Բաշլուռին համբերատար տքնութեամբ միեւնոց լեզուական ու գիտական հմտութեանց ահա,

գին պաշար մը, կարող եղած է ազգին նուիրել գիտական բառգիրքը :

« Շատ բան պատական պիտի մնանք այդ մեծ երկատիրութեան, որ կոշուած է զորդ-ներու, ուսուցիչներու, զասպիրը յորինող-ներու ձեռքին մէջ ըլլալ այն մեծ գործիքը՝ որով իրենց լեզուն պիտի ըլլայ դիրքային, գաղափարային պիտի կրնան. պարզել աւելի յստեփորէն և աւելի պիտի լծանայ, և որ պիտի ծառայէ գիտութիւն մայրենի լեզուով աւսուցանելու » :

Նոյն Հայրենիք լրագիրը 1894, յունիս 23, թիւ 854, թերթին մէջ կ'ըսէ դարձեալ. « Գալտնիի աշեգարդ հայ գիտնականին բառգիրքը, զորո՞ք քառասուն տարիներու քրտնաթոր աշխատութեան, մեծ քալ մըն է Հայոց համար գիտութեանց ուսման մէջ, և պատուական առաջնորդ մը բոլոր անոնց՝ որոնք իրեն պիտի հետեւին հայ գիտութեան զարգացման և ուսումնասիրութեան մէջ. Ա-նոնք որ գիտութեամբ զբաղած են Հայոց մէջ, գիտեն թէ որչափ մաշեցնող և վատեցողի է գիտական գիրք մը յորինել հայե-րէն, կամ նոյն իսկ թարգմանել. այդպիսիք քով կը գգան թէ որչափ հաւաշանք խլած է այդ մեծազանգուած գործը իր վերապա-տուելի հեղինակին շրթներէն, և այդ գոր-ծին արժէքն անհամեմատ կ'աւելնայ՝ երբ նկատենք թէ մեր նախնիք ռակեղէն մատե-նագրութեան հետ գրեթէ ոչինչ ձգած են գի-տութեանց մասին, և կամ եթէ ձգած իսկ են, այն ալ անորոշ, խառն ի խառն բան մը, գործեան հանգոյց մը գոցեալ, զոր հ. Գալտնիի մը անխաջ տընութիւնը միայն կրնայ քակել » :

« Արտաստից և գիտութեանց բառգիրքը՝ ուղեցոյց թել մը պիտի ըլլայ յառաջիկայ գիտական աշխատութեանց և միջոց մը լա-ւագոյն գործերու » :

Այս ալ և այլ անձանց աննախանձ սրտէ տուած բարի վկայութիւնները մէջտեղ բե-րելու վախճանը՝ ոչ եթէ անձին պարծանք մը ըլլայ, ուսկից կը խորիմ, այլ Ղ. Բա-լաբը լարիւրիթուսն և անհելու հնարք մը գտնեմ :

Չեմ ըսեր որ իմ գործերս անմասն են

թերութեան, նա մանաւանդ կը խոստովա-նիմ որ տեղ տեղ կրնայ սրբագրութեանց և քննութեանց տակաւին կարօտ ըլլալ ։ Եւ որչափ խրիմ գիտութեանց մէջ, այնչափ աւելի կը ճանչեմ անձին անգէտ ըլլալը ։ Չկայ անձ մը որ կարող ըլլայ ըսել, թէ ես գիտուն եմ : Գիտութիւնը սկզբ ունի, բայց ոչ վախճան ։ Եւ սակայն այս ալ ստորգ է որ կայ աստիճան մը գիտութեան մասին այս կամ այն անձին մէջ, և ըստ այնմ դատելու է իր գործը ։

Հարիւրինթոսին մէջէն ելնելու համար էական մասն կը համարիմ տարրաբանական անուանակոչութիւնը, որով կը բացատրուին տարբերաց բաղադրութիւնները ։ Եւ հարկ կը համարիմ որ անփոփոխ ընդունելի ըլլայ տարրաբանական անուանակոչութիւն մը ըստ պատշաճի յորինեալ ։

Ազգերեւոտ մէջ հրատարակեցաւ 1884ին Նորայրի բառագիրքը գաղղիերէնէ ի հայ, որ արդարեւ շատ ընտիր բառգիրք է գրականու-թեան համար, բայց ոչ այժմեան նոր գի-տութեանց, նա մանաւանդ տարրաբանական գիտութեան համար : Բայց այս՝ իր գործին յարգը չպակեցնէր, որովհետեւ գիտութիւն-ները իր մասնակիցը չէ : Ուստի, տար-րաբանական անուանակոչութեան մէջ հետե-ւած է Բալաբըի մէջ հրատարակած անուա-նակոչութեան, որ կարծեմ 1847ին եղած է, և յորինեալ անձէ մը՝ որ դեռ նոր կը կոխէր գիտութեանց սեռմը, և էր իմ զատակից ընկերս, որ և յետոյ ինքզինքը տուաւ բոլորովին իմաստասիրութեան : Սինչ-գեռ ես այն թուականէն սկսեալ շարունակ գիտութեանց հետամուտ եղած եմ : Ինձմէ եւս ուզուեցաւ յայնժամ իմ տարրաբանա-կան անուանակոչութեան, բայց չուզեցի հրա-տարակել, գեռ անկատար ըլլալուն և շատ քննութեանց կարօտ, ինչպէս յետոյ ըրի զանազան փոփոխութիւններ ։

Դիմեմ հստ տարրաբանութեան մէջ հա-տատած անուանակոչութեան, լավաւագիւ-տարրաբանական անուանակոչութեան սկզբ-բանց վրայ, որ շատ պարզ է և պիւրական-նալի, որոյ սկզբնապատճառ եղած է Կիլթոն

Մորից զաղղիացին, և այդ անուանակոչութեան օրէնքով յայտնի կը տեսնուի զայն ազան նիւթոց բաղադրութեան տեսակը և չափը, տալով բառերուն այս կամ այն առժանցը :

Հալուողիւ յետ գիւտի թթուածնի, համարելով զայն իւրեւ նախնի տարր՝ որոյ հետ կը բաղադրին ուրիշ մարմիններ, կոչեց *acide* (ասիտ) այն մարմինը՝ որոյ բաղադրութեան մէջ կը գտնուի ժեծազոյն շափով թթուածնի. և կոչեց *oxide* (օքսիտ) այն մարմինը որոյ մէջ քիչ կը գտնուի թթուածնի : Եւ այս ասմամբ կոչեցին անուանակոչութեանս մէջ առաջինը քրոնշտն և երկրորդը քրոնշտն, ռոտ մասնիկը առաւելական և ռակ մասնիկը՝ նուազական ըլլալուն համար : (Նոքայր ճառշոյն կ'ըսէ քրոն, երկրորդին քրոնածնատ) :

ԹԹՈՒՆՈՒՄ. — Թթուածինը կրնայ միանալ մարմնոյ մը հետ զանազան աստիճանով և կազմել այլ և այլ թթուութիւններ, որոց բարձրագոյն աստիճանը կը վերջանայ զազգիերէնի մէջ *igue*, փոքրագոյն աստիճանը *eux* : Մեք *igue* վերջաւորութիւնը կ'ընենք ապաւն, *eux* ալին : (Հոս համաձայն կ'երթաւոր *յերայր* հետ) : Այսպէս քրոնշտն ժեծնական, քրոնշտն ժեծնային (*acide sulfurique, acide sulfureux*). քայց թէ որ թթուածինը երկու աստիճանէ աւելի կա, իենայ միանալ մարմնոյն հետ, յայնժամ ալին և ախան վերջացած անուններուն վրայ կ'աւելցուի ենք մասնիկը, որ կը ցուցանէ անկէ աստիճան մը վար, սրով կ'ունենամք չորս աստիճան թթուութիւն, կամ թէ ըսել թթուածնի չորս բաղադրութիւն նոյն մարմնայն հետ : Այսպէս

Թթուութիւն ծծրմարական (*acide sulfurique*)
» ենթածծրմարական (*acide hyposulfurique*)

Թթուութիւն ծծրմարային (*acide sulfureux*)
» ենթածծրմարային (*acide hyposulfureux*).

Եթէ թթուութիւն չորս աստիճանէ աւելի ունենայ, յայնժամ ախան վերջացած անուան վրայ կ'աւելցուի վեր մասնիկը (*hyper, per*), աք է բարձրագոյն աստիճանը : Այսպէս

Թթուութիւն վերջաւորական (*acide hyperphosphorique կամ perphosphorique*).

Թթուութիւն վերջաւորական (*acide permanganique կամ permanganique*).

ԹԹՈՒՆՈՒԿ. — Երբ թթուածինը միանալով մարմնոյ մը հետ՝ կազմէ մի աստիճան թթուութիւն, յայնժամ կը դրուի թթուութիւն քով տեսակարար անունը սեռական հսկովով : Այսպէս՝

Թթուութիւն կալոյ (*oxide de potasse*). քայց շատ անգամ թթուածինը մարմնոյն հետ միանալով՝ կազմէ այլ և այլ թթուութիւններ, այս պարզ համեմատութեամբ 1, 1 1/2, 2, 3, 4, սուտի ըստ զաղղիական ռոնոյ այս աստիճանները քաջաորելու համար կը դրուի թթուութիւն անունն վրայ նախ կամ մի, մի և կես, երկ, եւ. ըսգմ (*prot, sesqui, bi* կամ *trit, per*). Այսպէս նսխաքրոնշտն կամ միաքրոնշտն, երկքրոնշտն, եռաքրոնշտն, քազմաքրոնշտն (*protoxide, sesquioxide, bioxide, trioxide, peroxide*).

Բերդելիոս Շուեմացի երեւելի տարրագէտը 1828ին ինչ ինչ փոփոխութիւններ ըրաւ Հալուողիւն անուանակոչութեան վրայ, որոյ հետեւող եղան Շուեմացիք, Գերմանացիք : Արդ Բերդելիոս տեսնելով որ թթուութիւններուն բաղադրութիւնը ճիշդ վերջիւ թուոց համեմատութիւնը չունի, և ուզելով նմանցնել թթուութեց անուանակոչութեան, զործածեց նոյն ալին և ախան մասնիկները : Այսպէս, քրոնշտն երկաթային (*oxide ferreux, ferrique*) փոխանակ նախքրոնշտն երկաթոյ և երկքրոնշտն երկաթոյ (*Protoxide de fer, Bioxide de fer*).

Կան թթուութիւններ որ շատ տկար ըլլալով՝ չեն կրնար միանալ ուրիշ մարմնոց հետ, եթէ չընդունին ուրիշ մաս մը թթուածնի : Կան նաեւ թթուութիւններ որ շափազանց թթուութեանց քալ ըլլալով՝ չեն կրնար միանալ ուրիշ մարմնոց հետ, եթէ չթողուն նախ իրենց թթուածնի մէջ մասը : Առաջինները կոչին ենթաքրոնշտն (*sousoxides*), երկրորդները վերաքրոնշտն (*sueroxides*).

Այլ ու թթուութիւն մը միանալով թթուութիւն

մը հետ , որ իրարու հակառակ հանգամանք ունին , կազմեն նոր տեսակ մարմին մը որ կ'ըսուի Սել (sel), կորուսանելով իրենց յատկութիւնները բոլորովին կամ ըստ մասին : Ուստի , *aque* վերջաւորութեամբ եղած թթուութեան ծնած աղը կը վերջացնեն գաղ-դիացիք *ate*, եւ *eux* վերջաւորութենէ եղածը *ite* . Մէք կը վերջացնենք ատ եւ ակ : (Նո-րայր ատ եւ իտ) :

Այսպէս , ծծմբական եւ երկածծմբական թթուութեամբ միանալով կրոյ հետ (որ է թթուակ կրածնի), կազմէ ծծմբատ եւ ենթածծմբատ կրոյ (*sulfate, hyposulfate de chaux*) . Եւ ծծմբային եւ ենթածծմբային թթուութեամբ միանալով կրոյ հետ՝ կազմէ ծծմբակ եւ հե-րածծմբակ կրոյ . (*Sulfite, hyposulfite de chaux*) .

Կան աղեր որոց բաղկացուցիչ մասերը բւ-րորովին չէզոքացեալ չեն , այլ թթուակը կամ աղիկավը կը զօրէ թթուութիւն վրայ , որ է միւս բաղկացուցիչ մասը : Այսպիսի աղերը կ'ըսուին ենթաղք (*sous-sels*) կամ աղք քրոնոսկային , աղկազմային (*sels basiques*) . Եւ ընդ հակառակն կան աղեր՝ որոց մէջ թթուութեամբ կը զօրէ թթուակին վրայ , եւ այսպիսի աղերը կ'ըսուին վերաղք (*sur-sels*) կամ աղք քրոնոսայինք (*sels acides*) .

Անուանակոչութիւն անեթու ածին կրկնակ բաղադրութեանց . — Բերդեղիտ ածանելով որ բաց ի թթուածնէ կան նաեւ մարմիններ , ինչպէս են ծծումբ , քլոր , ժահն , մանիշ ծորին , որ միանալով ուրիշ մարմնոց հետ թթուութիւն եւ թթուակի հանգամանքը կ'առ-նուն , առաւ անոնց բաղադրութեանց *ide* եւ *ure* յանգերը , եւ մէք ուստի եւ ուշ յանգե-րը , նմանելով թթուածնի բաղադրութեանց : Այս *ide* մասնիկը չկայ գաղղիական անուա-նակոչութեան մէջ :

Բայց մէք հետեւելով Բերդեղիտի ոճին որ աւելի տրամաբան կը գտնենք , կ'ըսենք՝ Գլուուտ լուսածնային (*chloride sulfu- reux*) .

Գլուուտ լուսածնական (*chloride sulfu- rique*) .

Գլուուտ երկաթային (*chlorure ferreus*) .

Գլուուտ երկաթական (*chlorure ferrique*) ըստ այսմ՝

Գլուուտ ջրածնական (*chloride hydrique*)

Նքծմբուտ ջրածնական (*sulfide hydrique*) .

Որք ըստ ռոյ գաղղիական անուանակոչու-թեան ուստի վերջացած կոչին քրոնոս ղլուսա-լուսածնային , քրոնալուսածնական (*acide chlorophosphoreux, chlorophosphorique*) , քրոնոս ղլուսալուսածնական , ծծմբալուսածնա-կան (*acide chlorhydrique, sulfhydrique*) . Եւ ուշ վերջացածներն կոչին նախքրոնոսի երկաթոյ (*protochlorure de fer*) , երկքրո-նոսի երկաթոյ (*bichlorure de fer*) .

(Նորայր *ide* վերջաւորութիւնը գտնել կ'ընէ *b. ure* վերջաւորութիւնը կը զարնէ առոր) * .

Խօսքերնուս վերջ տալէն առաջ , հարկ կը համարիմք՝ զնել քանի մը ուրիշ յանգեր , որք կարեւոր կրնան լինել :

Գաղղիարէնի մէջ *ine* վերջաւորութիւնը կու տան սովորաբար զործարանաւոր աղիկազ-մներու , եւ մէք կը վերջացնենք իտ : Այս-պէս *Quinine* ֆինքինին , *Morphine* Մոր-փին , *Narcotine* թմբրիտ եւ այլն : Երբեմն ալ կու տան զործարանաւոր չէզոք բաղադրու-թեանց . ինչպէս են *Amygdaline* Նշիտ , *Cinnaméine* կինամոնին , *Stéarine* ճար-պիտ , եւ այլն :

Այսպէս անտարբեր մարմնոց ոմանց տան հետեւեալ յանգերը .

<i>Acétal</i>	Քացախան .
<i>Chloral</i>	Քլորան .
<i>Acétone</i>	Քացախոն .
<i>Benzone</i>	Կնիլլըկոն .
<i>Anisène</i>	Անիսէն .
<i>Campholène</i>	Քամփուլէն .
<i>Anisol</i>	Անիսոլ .
<i>Phénol</i>	Փենոլ , եւ այլն :

* Տես Տարբաբանութեան մէջ , ուր ընդար-ձակօրէն բացատրած ենք տարբաբանական ա-նուանակոչութեան օրէնքը , որոց միայն հակառ-մասը զրէնք հոս :

Գաղղիական *gène* և *yle* մասնիկները կը
դարձնեմք ծխն. այսպէս

<i>Hydrogène</i>	Ջրածին.
<i>Oxigène</i>	Թթուածին.
<i>Cyanogène</i>	Խաժածին.
<i>Anisyle</i>	Անիսոնածին.
<i>Allyle</i>	Խառորածին.
<i>Cynnamyle</i>	Կինամոնածին, և այլն.

Հ. Մ. ՔԱՋՈՒՆԻ

ՍՈՒՐՀԱՆԳԱԿ ԲԱԶՄԱՎԻՊԻ

ՆՈՐ ՀԱՐՑԱԳՈՒՆՔ

1. ՀԱՅՈՑ ԵՐԹԵՆԿԻ ՕՐԵՐՆ

Մեր մերկայապէս գործածած եօթմեկի օրեւ
րու ամուսնը բնիկ ազգայինք չեն, զի հրէական
ճազում ունին և յետ քրիստոնէութեամ մուտ
գտնը են. հարկ է ապա որ մեր մախմիք, մախ
քամ քրիստոնէութեամ մուտ գտնելը առ մեզ,
ուրեքն ըլլան եօթմեկի ազգային առամծին ա
մուսնը, ինչպէս ունէին հին ժամանակ Յոյնը,
Հռոմէացիները և այլք. մինչեւ ամզամ կ'ըսուի,
եթէ ստոյգ է, թէ Պարսիկը ամսոյմ ըլլոր օրեւ
րում զատ ամուսններ կու տային: Արդ խնդրելի
է, թէ արդեօք ո՛ր և է յիշատակութիւն կամ այդ
մասին ազգային սոսկազիւ կամ զրչազիւ մա
տննից մէջ, և թէ ո՛ր էին այդ ամուսնը:

2. ՀՀԱՅՍ ՏԻՇԱՏԱՎՈՂ ՕՏԱՐԱԶԳԻ ՄԱՏԵՆԱԳԻՐՔ

Ազգային պատմութեամբ պարագլու փա
փարդ սկսման զգիւ մ'իմ, Պատ. խմբագրա
պետ, որ կ'ուզեմ ամոր հին աղբիւրներում հետ
ծամօթանալ, և ազգայիններէն աւելի՝ որք շատ
քիչ ծամօթք են ինձ՝ օտարազգի աղբիւրներում:
Արդ, կը խնդրեմ, հաճէիք Սոթհանգալի մի
շոցա՝ հրատարակել այս իմ հարցումս, թէ

ո՞ր են այն ամէն օտարազգի (ի մասնաւորի՝
յոյն և լատին) հին հեղինակք, որք կը յիշա
տակեն մեր ազգին կամ աշխարհին պատմու
թեամ մի ո՛ր և է մշամուտը ամօր, դէպքը, և
այլն: Կը փափաքէի զիսմալ այդ հեղինակաց
ամուսնը, ժամանակը և զրքերը. այսու մեծ
ծառայութիւն մ'ըրած ոլնի ըլլաք ինձ մամ
ուրիշ շատ սկսման բանասիրաց: Հմտուեցե՛ք,
և այլմ: — (Պ. Ն.):

ՊԱՏԱՍԻԱՆԻՔ

ԲԱԶՄԱՎԻՊԻ ՍՈՒՐՀԱՆԳԱԿԻՆ

(Շար. տես յէջ 191)

1. ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՏԻՈՑ ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ ՕՐԵՐՆ

ԵՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

Խնդիր Բ. Արդեօք ամենայն քահանայք
պարտաւոր են յիշեալ աշուրց մէջ պատա
րագելոս, քի միայն մի քահանայ:

Ա. Ամենին պարտաւորիչ կանոնի չեմ
հանդիպած նախնեաց մէջ. եւ լինելն այլ
հաւանական չէ: Այս ստոյգ է՝ թէ հին քրիս
տոնեայք երբ հաւարուէին ի պաշտօն, միայն
մի պատարագ մատուցանէին բաւ հախօսից
(Փլորի, Բ, ԺԱ). եւ այդ սովորութեան ի
մեզ յարատեւած լինելոյն պէսպէս փաստե
րն են, զորս յատալ բերեմ: Բայց այս խնդիրը
կարեւոր է բաժանել. հոս պիտի խօսել նախ
ազգին ընդհանուր կամ աշխարհիկ վիճակա
ւորաց սովորութեան վերայ, եւ մասնականին
կամ վանականին վերայ՝ յետոյ:

Բ. Արդ, բոլոր քահանայից ամէն օր
պատարագելու հարցը սերու կապ ունի եկե
ղեցւոյ կազմութեան հանգամանաց հետ: Հայ
կական հնագոյն սովորութեամբ՝ իւրաքանչիւր
եկեղեցի միայն մի խորան ունէր. սպրբ հարց